

**ТРИ ИМЕНА ОТ РАННАТА ИСТОРИЯ
НА БЪЛГАРСКИТЕ ОЛИМПИАДИ ПО МАТЕМАТИКА:
БУДУРОВ, ФЛОРОВ И ВЛАДИМИР ЗАИМОВ**

ЙОРДАН ТАБОВ

Ранното включване на България в организирането и провеждането на математически олимпиади и състезания – български и международни – е обект на заслужена гордост на математическата ни колегия. Достатъчно е да напомним, че нашата страна е от малкото неизменни участници в Международните олимпиади по математика (МОМ) от техния старт през 1959 г. досега, и че в нея всяка година се провеждат много състезания по математика, които се радват на интереса на най-добрите ни ученици.

Популярността на математиката в България и успехите на нашите изявени ученици на международното поле не са се появили случайно. Те са плод на усилията и любовта на много български математици.

На трима от тях са посветени следващите редове.

Венелин Флоров и Стоян Будуров са две от основните действащи лица в българските олимпиади (БОМ) през периода от 1959 до 1970 г.

Стоян Будуров (вляво) и проф. Алипи Матеев на летището в Берлин в очакване на самолета за София след края на VII МОМ през 1965 г.

Стоян Будуров – „бай Стоян“, главен инспектор в Министерството на просветата (тогава Министерството на народната просвета) – има изключителни заслуги за организационното изграждане на „олимпийското движение“ по математика в България, за провеждането на Българската олимпиада по математика като последователни състезания („кръгове“) с

постепенен подбор на по-нататъшните участници, за създаването и укрепването на кръжоци и школи по математика в много градове на страната. Той беше ерген и нямаше деца – би могло да се каже, че Олимпиадата по математика беше любимото му дете. Вижте само какво искрено чувство струи от посвещението, с което започва книгата си за първите 10 МОМ и за съпътстващите ги „републикански“ и „подборни“ кръгове на БОМ.

Тази книга посвещавам на учениците от нашите училища, участващи в математическата олимпиада, с пожелание да я ползват с такава любов, с каквато аз я писах.

Авторът

Посвещение на Стоян Будуров в началото на книгата му „Математически олимпиади“, София, 1972 г.

Всъщност именно олимпиадите по математика го бяха свързали с Венелин Флоров – друго голямо име от 60-те години на миналия век в историята на БОМ, отличен математик, познаващ до тънкости изкуството да се решават и съставят задачи, знаещ различни езици, благодарение на които ползваше широк кръг от чуждестранни списания, сборници и книги. Ако бай Стоян беше архитектът и строителят на тялото на БОМ, Флоров беше един от най-ярките му художествени оформители, създатели на красивата математика в нея.

Венелин Флоров на Рила: почивка по пътя към Мусала през лятото на 1965 г.

Съдбата се беше разпоредила така, че те се допълваха един друг.

Около Девети Септември 1944 г. бай Стоян е бил (това си спомням от негов разказ) социалист; за да се издигне до поста инспектор в Министерството на просветата без съмнение е бил в добри отношения с партийните

комунистически ръководители. Той обаче на моменти даваше да се разбере, че е „от друг калъп“, че може да мисли по-широко от праволинейните комунисти, и го доказваше с действия. Сред тези действия беше и дружбата му – или по-скоро покровителството – което оказваше на Флоров.

А Флоров е бил в немилост пред партийните органи (и съответно пред властовите структури). В нея е изпаднал за изразената подкрепа на унгарските антикомунисти в „унгарските събития“ от 1954 г. – заради нея е бил изключен от университета в края на следването си, и е нямал право да бъде редовен учител. Пътят му към математиката и училището е бил затворен. Бай Стоян обаче му е помагал непрекъснато, като го е уреждал да замества отсъстващи по болест или други причини учители. От своя страна Флоров е помагал на бай Стоян и с експертна помощ около задачите за нашата олимпиада, и в написването на сборници, и в подготовката на българските отбори за международните олимпиади...

Предполагам, че политическите им възгледи са били различни. Те обаче не бяха пречка за тяхното плодотворно сътрудничество в математиката и „на ползу роду“.

В края на 1960 г. научих, че Флоров е заминал за Германия. Нямах представа как и защо; тогава официалното отношение към такива постъпки беше осъдително, за тях не беше прието да се говори. Но през 1979 г., когато започна периода на „затоплянето“ на отношенията между участниците в „студената война“, получих картичка от него – от Мюнхен, и много се зарадвах. Скоро след това ме посетиха двама души от КДС (Комитета за държавна сигурност, разузнаването) и говориха с мен за картичката. Тонът им беше успокоителен, увериха ме, че е съвсем нормално да поддържам с него нормални отношения. Оценявам тяхното посещение положително – те ми дадоха да разбера, че кореспонденцията ми с него се следи и вероятно ще се следи (това се потвърди от по-нататъшни събития). При това положение можех да поддържам връзката си с него, без да си позволявам „да дърпам котката за опашката“.

Много по-късно разбрах, че в Мюнхен той е станал говорител в Радио Свободна Европа. Като такъв е бил обект на специален интерес на нашето разузнаване и споменатото посещение е било съвсем естествено.

Макар и говорител в политическо предаване по радио, той беше запазил интересите си към математиката и ми изпрати красиви и полезни задачи, екзотични картички и подаръци – фанелки и играчки – за децата ми. Изпрати ми и играта „Монополи“, която по ония времена имаше особен идеологически чар.

С времето връзката ни се стопи в бурните събития на десетилетието след 1990 г. При негово идване в София се видяхме за кратко... През пролетта на 2013 г. му се обадох по телефона – усетих, че се зарадва...

Един от приносите на Флоров за Българските олимпиади по математика е ученикът му Владимир Заимов (1946-1972) - победител в Българската олимпиада по математика през 1963 и 1964 г., носител на III награда от Международните олимпиади по математика във Варшава (1963 г.) и Москва (1964 г.).

Владо Заимов беше надарен математик – с бърза мисъл, решаваше задачите като че ли светкавично. За трудните състезания, в които участваше – международните олимпиади и III и IV кръг на Българските олимпиади – казваше: „Ако за нещо от задачите не се сетя през първите 15 минути, после не мога да направя нищо повече“. По характер беше отзивчив, доброжелателен, с чувство за хумор, с усет към необикновеното и нестандартното.

Имаше щастливия шанс негов преподавател в Техникума по слаботокова електротехника да е Венелин Флоров. Доколкото знам от двамата, Флоров му е давал трудни („олимпиадни“) задачи за самостоятелна работа, което е дало възможност на Владо бързо да напредне и да достигне високо ниво на „решавач на задачи“ – вероятно най-добрият в България за периода 1963-1964 г. През 1965 г. не взе участие в олимпиадите, тъй като живееше с родителите си в Пекин (баща му беше там посланик на България) и според мен това го лиши от нови успехи.

На IV кръг на нашата олимпиада през 1964 г. най-трудна за участниците се оказа първата подточка на тази стереометрична задача.

85. Нека a_1, b_1, c_1 са три две по две кръстосани прави, които не са успоредни на една равнина. Правите a_2, b_2 и c_2 пресичат правите a_1, b_1 и c_1 съответно в точките: a_2 в A, C_2, B_1 ; b_2 в C_1, B, A_2 ; c_2 в B_2, A_1, C , така че A е среда на отсечката B_1C_2 , B е среда на отсечката C_1A_2 и C е среда на отсечката A_1B_2 .

а) Да се докаже, че A е среда на отсечката B_2C_1 , B е среда на отсечката C_2A_1 и C е среда на отсечката A_2B_1 .

б) Да се докаже, че триъгълниците $A_1B_1C_1$ и $A_2B_2C_2$ са еднакви (т. е. че тялото $A_1B_1C_1A_2B_2C_2$ е призма). (5 точки.)

Задачата може да се формулира и така: Дадени са три прави a_1, b_1, c_1 , две по две кръстосани и неуспоредни на една равнина. Да се докаже, че съществува тристенна призма с диагонали на околните стени, лежащи върху правите a_1, b_1, c_1 .

Задача 6 от Подборния кръг на БОМ през 1964 г. (Стоян Будуров. „Математически олимпиади“, Народна просвета, София, 1972.)

Решена беше само от двама души – от Владо и от мен; може да се каже, че тя изигра решаваща роля за класирането ми на 4-то място, а Владо беше първи. Имаше коментари, че успехът ни се дължи на това, че като ученици в техникуми сме учили чертане, а чертането развивало пространствените представи.

През 1964 г. на МОМ в Москва бяхме съотборници; по време на пребиваването ни в Москва бяхме настанени в една стая (в общежитието на Московския университет) и тогава се сприятелихме; дружбата ни продължи до смъртта му.

Още първата вечер в Москва Владо ме въввлече в приятно приключение: отправихме се от Московския университет към Червения площад. Аз не бих имал смелост да изляза по вечерно време в чужд град; това бяха първите ми часове извън България. Но той беше идвал в Москва, имаше спомен за метрото, така че благодарение на него успешно осъществихме първата си самостоятелна разходка в метрото и центъра на огромния град.

През лятото на 1965 г. по инициатива на Флоров тримата – Флоров, Владо и аз, се качихме на Мусала. Това беше двудневна екскурзия: първо с автобус до Боровец, после изкачване до хижа Мусала, където преспяхме, и на втория ден рано сутринта се отправихме към върха. Горе времето беше мрачно и доста хладно. След престой на върха около половин час тръгнахме обратно; минахме отново през хижата и продължихме до Самоков. Там се качихме на автобуса обратно за София.

Владимир Заимов на Мусала през лятото на 1965 г.

През есента на 1965 г. станахме студенти, но съдбата ни раздели: мен ме изпрати в Москва, в Московския университет, а него – в Харковската политехника.

Събитията се развиха така.

В Министерството на просветата било решено, че тъй като на изчислителната математика и на бъдещите компютри предстои бързо развитие, ще е добре български младежи да бъдат изпратени да се обучават по тази област на науката в Московския университет – един от водещите университети в света по онова време. Стоян Будуров, тогавашният главен инспектор по математика, ревностен поддръжник на олимпиадите, настоял, че за тази

цел е най-добре да бъдат изпратени българските участници в последната Международна олимпиада. Като един от тях за Москва заминах и аз.

Авторът на тези редове Й. Табов почива на слизане от Мусала, 1965 г.

Бъдещето на Владо е било обект на грижата на баща му и до голяма степен на баба му, вдовица на известния генерал Владимир Заимов, „червения генерал“. Чувал съм, че баба му имала почти непрекословен авторитет в Съветското посолство в София. И така, семейството му решило, че за него най-подходяща е солидната професия на инженер, но все пак свързана с математиката – инженер по изчислителна техника. След консултация в Съветското посолство това решение е било осъществено – Владо стана студент в Харковската Политехника.

През петте години на следването веднъж му ходих на гости в Харков за три дни; той няколко пъти идваше в Москва. Виждахме се и в България през ваканциите. В края на следването си Владо се ожени за украинка – едно умно и симпатично момиче – и се прибраха да живеят в София. Срещите ни продължаваха до есента на 1971 г., когато отново заминах в Москва за докторантура (тогава се казваше аспирантура). През май 1972 г. той дойде в Москва по работа за няколко дни. Видяхме се; помня последната ни разходка. На следващия ден самолетът от Москва за Харков, в който е бил Владо, катастрофира...

Тримата – Владо, учителят му Венелин Флоров и бай Стоян Будуров – оставиха ярка следа в българската математическа традиция: Българските олимпиади по математика и успехите на младите български математици на международното поле.

Бележка на гл. редактор. Тъй като работя в сп. „Математика“ от основаването му през 1962 г. досега, съм длъжен да уточня някои факти и обстоятелства. Поради близостта на Ст. Будуров и В. Флоров последният беше негов сътрудник по работата на Будуров по вътрешните и международни олимпиади. В. Флоров не успя да завърши висшето си образование по математика поради слаб успех. Той не можеше да работи като математик нито в България, нито където и да било по света. Това обяснява факта, че той е работил като говорител в радио Свободна Европа. Заниманията на В. Флоров с математика са на любителска основа.